

УДК 339.137

Сітковська А.О.,

к.е.н., доцент,

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

E-mail: sitkov@i.ua

ОЦІНКА РІВНЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА: МЕТОДИКА ТА КРИТЕРІЇ РОЗРАХУНКУ

У статті поглиблено наукові розробки оцінки конкурентоспроможності підприємств. Виділено два джерела конкурентоспроможності: ефективність операційної діяльності і стратегічне позиціонування, складовими останнього є інноваційна активність підприємства і його адаптивність до ринку. Розглянуто систему факторів, які визначають ефективність операційної діяльності: фінансово-економічну, організаційно-управлінську, техніко-технологічну, соціально-психологічну, природно-кліматичну, екологічну. Абсолютна більшість факторів впливає на діяльність підприємства в умовах ринку, визначає перспективи його функціонування і розвитку, що в результаті забезпечує максимальну достовірність очікуваних результатів. Розглянуто оцінку конкурентоспроможності підприємства за допомогою єдиного критеріального показника, який формується за допомогою системи коефіцієнтів. Визначено, що перевагою запропонованого підходу до оцінки конкурентоспроможності підприємства є його універсальність, яка в залежності від цілей проведеного аналізу допускає формування практично будь-якого складу вибірки підприємств-конкурентів.

Ключові слова: підприємство, оцінка, конкурентоспроможність, фактори, ефективність операційної діяльності.

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Конкурентоспроможність підприємства є однією з найважливіших категорій ринкової економіки і характеризує можливість і ефективність адаптації підприємства до умов конкурентного середовища. Перед будь-яким підприємством, діючим в умовах ринку, першочерговою постає проблема виживання і забезпечення безперервності розвитку. В залежності від зовнішніх та внутрішніх умов і обставин ця проблема вирішується різними підприємствами по-своєму, але в основі її лежить складна і трудомістка робота зі створення і реалізації конкурентних переваг. Розвиток ринкових відносин робить необхідним пошук нових підходів до сформованих стереотипів господарювання та характеру управління.

Аналіз результатів господарської діяльності є одним із найважливіших елементів економічного управління підприємством, їх оцінка передусє визначенню альтернатив на майбутній період діяльності підприємства і ухваленню рішень із розробки ефективної стратегії зростання. Ухвалення управлінських рішень щодо реалізації тієї чи іншої дії потребує від них володіння достовірною інформацією стосовно економічного стану підприємства, а, отже, постійного аналізу та оцінки існуючого рівня конкурентоспроможності на основі показників кожної з її складових.

Проводячи дослідження підприємств конкурентів та умов конкуренції в галузі, в країні підприємство визначає свої сильні і слабкі сторони, ризики і можливості та формує власну конкурентну стратегію. Тому обґрунтування критеріїв її оцінки з метою подальшої розробки системи заходів по зміцненню положення і досягнення конкурентних переваг підприємства є актуальним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок у дослідження питань конкуренції зробили: А. Сміт, А. Маршал, А. Курно,

Дж. Робінсон, Е. Чемберлін, Й. Шумпетер, Ф. Хайек, М. Портер та інші, які заклали фундамент теорії конкуренції і окреслили її теоретичні основи.

Дослідження проблем конкурентоспроможності та оцінки її рівня присвячені праці багатьох вітчизняних дослідників. В Україні вивчення проблеми конкурентоспроможності також актуальне, йому приділяють увагу такі вчені-економісти як: Л. Балабанова, І. Вініченко, І. Должанський, В. Дикань, Т. Загорна, О. Костусєв, Г. Кулешова, В. Савчук, В. Месель-Веселяк, С. Шевельова та інші. Розглядаючи наукову літературу та різні методики оцінювання конкурентоспроможності підприємства, слід відзначити, що проводячи оцінку окремого підприємства необхідний індивідуальний підхід, з урахуванням специфіки галузі, цільового споживача, ринку. Незважаючи на вагомий внесок та цінність отриманих результатів зазначеними науковцями, нині існує досить багато питань щодо дослідження критеріїв визначення рівня конкурентоспроможності підприємств.

Формулювання мети статті. Метою статті є вирішення науково-практичних завдань щодо критеріїв оцінки рівня конкурентоспроможності підприємств і методики її проведення.

Викладення основного матеріалу дослідження. Функціонуючи на ринку, підприємство як складна соціально-економічна система, причому система відкрита, перебуває в середовищі, яке потребує обліку і вирішенню маси питань, що стосуються умов його діяльності. Ці умови безпосередньо пов'язані з наявними на сьогоднішній день ресурсами виробництва, аналізом ситуації щодо взаємодії підприємства з постачальниками, споживачами, державними органами, навколишнім середовищем, що визначає можливість і необхідність споживання ресурсів [6].

В ринкових умовах соціально-економічна роль підприємства полягає в задоволенні потреб людей або суб'єктів господарювання, що досягається

їх сталим розвитком, виробництвом і реалізацією якісних товарів, результатом чого має стати перевищення доходів над витратами, тобто отримання прибутку від господарської діяльності, яка охоплює як ефективність операційної діяльності так і пошук шляхів стратегічного використання потенційних можливостей підприємства. В сукупності вони визначають рівень конкурентоспроможності підприємства, тому проводячи його оцінку ефективність використання ресурсів повинна розглядатися щодо досягнутого суспільним виробництвом рівня розвитку продуктивних сил, виробничих відносин в порівнянні з ефективністю використання ресурсів конкурентів [2].

Оцінка конкурентоспроможності підприємства – це розрахунок, інтерпретація й оцінка комплексу показників, що характеризують різні сторони діяльності підприємства, що формують його конкурентоспроможність [9]. Проводячи оцінку одержують достовірну інформацію для ухвалення рішення, з одного боку, керівництвом підприємства для коригування концепції конкурентоспроможності підприємства й зміну стратегії інвестування в цьому напрямі діяльності; з іншого, зовнішніми користувачами про реалізацію конкретних планів стосовно даного підприємства (придбання, інвестування і ін.).

Аналіз конкурентоспроможності підприємства ґрунтується на вирішенні основних завдань, а саме визначення стану конкурентоспроможності на момент обстеження; виявлення тенденцій і закономірностей у підвищенні конкурентоспроможності підприємства за досліджуваний період; визначення «вузьких» місць, що негативно впливають на конкурентоспроможність підприємства; виявлення резервів, які підприємство може використовувати для підвищення своєї конкурентоспроможності [1].

Залежно від поставленого завдання аналіз може мати різний ступінь деталізації й глибину дослідження, але аналіз має бути проведений в усіх напрямках. Це пояснюється високим ступенем взаємозв'язку показників.

Численні фактори, що впливають на продуктивність використання економічних ресурсів і визначають конкурентні переваги господарюючого суб'єкта, можуть бути згруповані в два блоки, один з яких об'єднує так звані фактори базування, інший - фактори конкурентного середовища. Взаємодіючи і доповнюючи один одного, відмічені блоки факторів створюють два джерела конкурентоспроможності: ефективність операційної діяльності і стратегічне позиціонування, складовими останнього є інноваційна активність підприємства і його адаптивність до ринку.

Ефективність операційної діяльності розглядається як процес кількісного визначення результативності (критерій того, як з економічної точки зору використовуються ресурси підприємства для забезпечення певного рівня задоволення зацікавлених сторін) та віддачі виконаної дії (ступеню задоволення вимог зацікавлених сторін) [8].

До факторів, які визначають ефективність операційної діяльності належать природно-кліматичні; техніко-технологічні фактори, що характеризують засоби і предмети праці, технологію виконуваних робіт; організаційно-управлінські, призначенням яких є організація виробництва і праці, створення раціональної виробничої структури підприємства; фінансово-економічні фактори характеризують підприємство з позицій ефективного використання ресурсів, рентабельності і фінансової стійкості; екологічні фактори, які повинні задовольняти зростаючі потреби населення в високоякісних продуктах харчування і водночас дотримуватися раціонального природокористування, для найбільш ефективного режиму відтворення і економії використання природних ресурсів з урахуванням інтересів підприємств та здоров'я людей; соціально-психологічні фактори,

що охоплюють організаційну культуру, цінності, потреби і інтереси персоналу цілий ряд об'єктивних умов функціонування підприємства, що здійснюють вплив практично на кожну з розглянутих груп факторів тощо. Отже, ефективність використання наявних у підприємства економічних ресурсів може бути охарактеризована і в кінцевому рахунку зведена до оцінки його ефективності операційної діяльності, інноваційної активності та ринкової адаптивності. Подібна оцінка неможлива без зіставлення відповідних показників досліджуваного господарюючого суб'єкта та конкурентів.

В цілому аналіз діяльності конкурентів необхідно розглядати як частину постійно діючого процесу дослідження ринку, спрямованого на вивчення практики ведення конкурентної боротьби з метою забезпечення переваг над конкурентами. Як показує практика, дослідження такого роду є обов'язковою умовою успіху товару, послуг, пропонованих на ринку та підприємства в цілому. Вони ефективні в тому випадку, коли розглядаються не тільки як інформаційний засіб, але і як засіб, що забезпечує керівництво підприємства необхідними даними для поліпшення потенційних можливостей системи управління [10].

В свою чергу комплексна кількісна оцінка досягнутого конкретним підприємством рівня конкурентоспроможності може бути забезпечена таким показником, який враховує вплив всієї сукупності факторів, що формують цей рівень.

З метою врахування впливу ефективності операційної діяльності, інноваційної активності і ринкової адаптивності на рівень конкурентоспроможності, що оцінюється за допомогою єдиного критеріального показника, необхідно використовувати інтегрально-індексний метод побудови його моделі [3]. Суть цього методу зводиться до розрахунку коефіцієнтів ефективності операційної діяльності підприємства, його інноваційності та адаптивності, подальшої їх інтеграції.

Таким чином, модель розрахунку критерію, що забезпечує комплексну кількісну оцінку рівня конкурентоспроможності підприємства, буде виглядати наступним чином:

$$K = \sqrt[3]{Ke * Ki * Ka}$$

де K - критерій оцінки рівня конкурентоспроможності підприємства;

Ke - коефіцієнт ефективності операційної діяльності;

Ki - коефіцієнт інноваційності;

Ka - коефіцієнт адаптивності.

Перший з коефіцієнтів в натуральному вираженні відображає ефективність операційної діяльності підприємства, результатом якої є продукцію і послуги, які пропонуються. Водночас може виступати показником гнучкості, здатності реагувати на зміни в зовнішньому середовищі, і, як наслідок, формувати свої критерії для постійної оптимізації [7]. Успішність цієї діяльності визначається тією сумою, яку споживачі готові заплатити за продукцію підприємства. І якщо сума виручки від реалізації продукції перевищує загальні витрати на всі необхідні види діяльності по її виробництву і збуту, підприємство функціонує рентабельно, що свідчить про прийнятний рівень його ефективності операційної діяльності.

Показником оцінки ефективності операційної діяльності підприємства може бути прийнято відношення виручки від усіх видів його діяльності до витрат. При проведенні оцінки конкурентів враховуємо відповідні показники з урахуванням вибірки, тобто такого складу конкурентів, який в ході конкретного економічного аналізу необхідний для співставлення з даним підприємством. Вона може складатися з одного підприємства - в такому випадку визначається показник конкурентоспроможності досліджуваного підприємства в порівнянні з вибраним конкурентом; з декількома підприємствами розглядається конкурентоспроможність підприємства з сукупністю конкурентів; з усією

сукупністю підприємств галузі - галузевий показник конкурентоспроможності підприємства.

Для визначення коефіцієнта ефективності операційної діяльності підприємства необхідно зіставити величину розрахованого показника досліджуваного підприємства з відповідним показником підприємств вибірки (інші коефіцієнти розраховуються за аналогічним співставленням).

Стратегічне позиціонування підприємства характеризують коефіцієнти, що представляють результативність проведених інноваційних процесів і ринкову адаптивність підприємства.

Основою адаптивності є активна інноваційна діяльність, яка зачіпає науково-дослідну, виробничу, організаційну, фінансову та інші сторони функціонування сучасного підприємства і водночас ставиться до всіх нововведень, які забезпечують економію витрат виробництва і додатковий прибуток [5].

Справді, зростаюча складність проблем, які постають перед підприємством, особливо в аграрному секторі країни: обмеженість ресурсів, динамічно змінне оточення і зростаюче очікування споживачів змушують учасників ринкових відносин перебувати в безперервному пошуку технічних удосконалень і перетворень, нових технологій, організаційно-управлінських агроінновацій [4]. У результаті інноваційна активність підприємств стає сьогодні пріоритетною в переліку заходів, що визначають стратегічне позиціонування підприємств.

Індикатором інноваційної активності підприємства є обсяг інвестицій, спрямованих на розробку і практичну реалізацію інноваційних проектів. При цьому для усвідомлення масштабності інвестицій їх величину необхідно порівнювати в динаміці із загальними виробничими витратами підприємства.

Врахувати вплив зовнішнього середовища на підприємство та його «нішу» на ринку можливо з визначенням коефіцієнта ринкової

адаптивності, який визначається відношенням зміни частки ринку досліджуваного підприємства в динаміці.

Висновки. Оцінку конкурентоспроможності підприємства доцільно проводити з урахуванням коефіцієнтів, які включають в себе найважливіші кінцеві критерії, а саме прибутковість, стратегічні інноваційні інвестиції і частка підприємства на ринку. Вони об'єднують в собі абсолютну більшість факторів, що впливають на діяльність підприємства в умовах ринку, визначають перспективи його функціонування і розвитку, що в результаті забезпечує максимальну достовірність очікуваних результатів.

Основною перевагою запропонованого підходу до оцінки конкурентоспроможності підприємства є його універсальність, яка в залежності від цілей проведеного аналізу допускає формування практично будь-якого складу вибірки підприємств-конкурентів.

На сьогоднішній день це особливо важливо, оскільки ускладнення взаємин у зовнішньому конкурентному середовищі розмиває географічні і товарні межі того чи іншого ринку, залучаючи до кола конкурентів все нові і нові підприємства. Природно, що рішення настільки складних завдань в рамках даного підходу істотно розширює можливості його практичної реалізації.

Список використаних джерел:

1. Бортник Т.І. Деякі аспекти оцінки конкурентоспроможності аграрних підприємств / Т.І. Бортник // Вісник Уманського державного аграрного університету. – 2006. – Вип.1-2. – С. 88 – 92.

2. Вініченко І.І. Методичні підходи до управління конкурентоспроможності підприємства/ І.І. Вініченко // Інвестиції: практика та досвід. – 2011. - №24. – С. 13-18.

3. Воронов Д.С. Конкурентоспособность предприятия: оценка, анализ, пути повышения / Д.С. Воронов, В.В. Криворотов. - Екатеринбург: УГТУ-УПИ, 2001. - 96с.
4. Гончаренко О. В. Оцінка та прогнозування інституціональної ефективності агроінновацій / О.В. Гончаренко// Інноваційна економіка. – 2015. – № 2 (56). – С. 242–246
5. Иванов Ю.Б. Конкурентоспособность предприятия: оценка, диагностика, стратегия /Ю.Б. Иванов, А.Н. Тищенко, Н.А. Дробитько, О.С. Головкин. – ХАРЬКОВ: ХГЭУ – Торнадо, 2003, 312 с.
6. Конкурентоспроможність підприємства: оцінка рівня та напрями підвищення / за заг. ред. О. Г. Янкового. - Одеса : Атлант, 2013. - 470 с.
7. Никифорчин М.Д. Суть та основні поняття операційної ефективності в діяльності підприємства/ М.Д. Никифорчин // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2013. – № 3. - С.88-92
8. Нили Э. Призма эффективности: Карта сбалансированных показателей для измерения успеха в бизнесе и управление им / Э. Нили, К. Адамс, М. Кеннерли Пер. с англ.– Днепропетровск : Баланс-клуб, 2003. – 400 с.
9. Підвисоцький В.Г. Щодо визначення рейтингової оцінки конкурентоспроможності регіонів / В.Г. Підвисоцький. – К.: „Леста“, 2008. – 48 с.
10. Юданов А.Ю. Конкуренция: теория и практика / А.Юданов. - М.: ГНОМ-ПРЕСС, 1998. - 384 с.

REFERENCES

1. Bortnyk, T.I. (2006). Deiaki aspekty otsinky konkurentospromozhnosti ahrarnykh pidpryemstv [*Some aspects of the evaluation of the competitiveness of agricultural enterprises*], *Visnyk Umans'koho derzhavnoho ahrarnoho*

universytetu - Bulletin Uman State Agrarian University, 1-2, 88–92, [in Ukrainian].

2. Vinichenko, I.I. (2011). *Metodychni pidkhody do upravlinnia konkurentospromozhnosti pidpryiemstva [Methodological approaches to the management of enterprise competitiveness]*, *Investytsii: praktyka ta dosvid - Investments: practice and experience*, 24, 13-18, [in Ukrainian].

3. Voronov, D.S. & Krivorotov, V.V (2001). *Konkurentosposobnost' predpriyatija: oценка, analiz, puti povysheniya [The competitiveness of the enterprise: assessment, analysis, ways of increasing]*, Ekaterinburg, UGTU-UPI, [in Russian].

4. Honcharenko, O.V. (2015). *Otsinka ta prohnozuvannia instytutsional'noi efektyvnosti ahroinnovatsij [Assessment and dosage of the forecast-college-tional efficiency ahroinnovatsiy]*, *Innovatsijna ekonomika - Innovative Economy*, 2(56), 242–246, [in Ukrainian].

5. Ivanov, Ju.B., Tishhenko, A.N., Drobit'ko, N.A. & Golovko, O.S. (2003). *Konkurentosposobnost' predpriyatija: oценка, diagnostika, strategija [The competitiveness of the enterprise: evaluation, diagnosis, strategy]*, Har'kov, HGJeU–Tornado, [in Ukrainian].

6. Yankovoh, O.H. (Eds.) (2013). *Konkurentospromozhnist' pidpryiemstva: otsinka rivnia ta napriamy pidvyschennia [Competitiveness: assessment of the level and areas of improvement]*, Odesa, Atlant, [in Ukrainian].

7. Nykyforchyn, M.D. (2013). *Sut' ta osnovni poniattia operatsijnoi efektyvnocti v diial'nosti pidpryiemstva [The essence and the basic concepts of operating efektyvnocti in the enterprise]*, *Naukovyj visnyk Khersons'koho derzhavnoho universytetu - Scientific Bulletin of Kherson State University*, 3, 88-92, [in Ukrainian].

8. Nili, Je. Adams, M. & Kennerli, K (2003). *Prizma jeffektivnosti: Karta sbalansirovannyh pokazatelej dlja izmerenija uspeha v biznese i upravlenie im*

[*Prism efficiency: the balanced scorecard for measuring success in business and management*], (Ed.), Dnepropetrovsk, Balans-klub, [in Ukrainian].

9. Pidvysots'kyj, V.H. (2008). *Schodo vyznachennia rejtynhovoi otsinky konkurentospromozhnosti rehioniv* [As for the rating evaluation of regional competitiveness], Kyiv, Lesta, [in Ukrainian]

10. Judanov, A.Ju. (1998). *Konkurencija: teorija i praktika* [Competition: theory and practice], Moscow, GNOM-PRESS, [in Russian].

СИТКОВСКАЯ А. А. ОЦЕНКА УРОВНЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ: МЕТОДИКА И КРИТЕРИИ РАСЧЕТА

В статье проведено углубленное изучение научных разработок оценки конкурентоспособности предприятия. Выделены два источника конкурентоспособности: эффективность операционной деятельности и стратегическое позиционирование, которое состоит из инновационной активности предприятия и его адаптивность к рынку. Рассмотрена система факторов, которые определяют эффективность операционной деятельности: финансово-экономические, организационно-управленческие, технико-технологические, социально-психологические, природно-климатические, экологические. Абсолютное большинство факторов влияет на деятельность предприятия в условиях рынка, определяет перспективы его функционирования и развития, в результате обеспечивает максимальную достоверность ожидаемых результатов. Рассмотрено оценку конкурентоспособности предприятия с помощью единого критериального показателя, который формируется с помощью системы коэффициентов. Определено, что преимуществом предложенного подхода к оценке конкурентоспособности предприятия является его универсальность, которая в зависимости от целей

проводимого аналізу допускає формування практично будь-якого складу вибірки підприємств-конкурентів.

Ключевые слова: предприятие, оценка, конкурентоспособность, факторы, эффективность операционной деятельности.

SITKOVSKA A. A EVALUATION OF THE ENTERPRISE: CRITERIA AND METHODS OF CALCULATION

Article depth scientific developments assessing the competitiveness of enterprises. Highlighted two sources of competitiveness, efficiency of operations and strategic positioning components latter activity is an innovative company and its adaptability to the market. The system factors that determine the effectiveness of operations, financial, economic, organizational, managerial, technical, technological, social, psychological, climatic, ecological. The vast majority of factors affecting the activity of the company in the market, determines the prospects of its operation and development, as a result ensures maximum reliability expected results. Considered evaluation competitiveness of the enterprise through a single criterion index, which is formed by a system of coefficients. Determined that the advantage of the proposed approach to the competitiveness of the enterprise is its versatility.

Keywords: enterprise, evaluation, competitive factors, the efficiency of operations.

Стаття надійшла до редакції 26.09.2016 р.

Авторська довідка

	Українською мовою	Англійською мовою
ПІБ/ Last name, first name	Сітковська Алла Олександрівна	Sitkovska Alla
Науковий ступінь/ Scientific degree	к.е.н	Ph.D.
Вчене звання/ Scientific rank	доцент	associate professor
Посада/ Position	доцент кафедри економічної теорії та економіки сільського господарства	associate professor of department of economics and agricultural economics
Установа/ Establishment	Дніпропетровський державний аграрно- економічний університет	Dnipropetrovsk state agrarian- economic University